Nasjonalt Forskningssenter innen
Komplementær og Alternativ Medisin (NAFKAM)



ÅRSMELDING
2004

NAFKAM (Nasjonalt forskningssenter innen komplementær og alternativ medisin)
Det Medisinske Fakultet
Universitetet i Tromsø
9037 Tromsø

Tlf 77 64 66 50
Faks 77 64 68 65
nafkam@fagmed.uit.no
www.nafkam.no

INNHOLD

REFLEKSJONER RUNDT ÅRET SOM HAR GÅTT 4

ORGANISASJON OG HISTORIE 8

FORSKNING 10

UNDERVISNING 14

RÅDGIVNING 15

INFORMASJONVIRKSOMHET 15

PUBLIKASJONER AV NAFKAM-ANSATTE I 2004 17

MEDIAOMTALE AV NAFKAM I 2004 18

Refleksjoner rundt året som har gått

NAFKAM i samfunnet
Interessen for alternativ behandling blant norske pasienter, politikere og folk flest ser ikke ut til å være på retur. Holdningen til dette behandlingsfeltet er imidlertid preget av liten generell kunnskap både blant sykearbeidere og de som søker slik behandling. Den innsats som norske myndigheter har igangsatt på dette området er derfor påkrevd, og Norge er faktisk i den internasjonale fortropp når det gjelder å ta et helhetlig ansvar for alle behandlingstilnærminger som pasientene oppsøker. Utviklingen og reguleringen av "skolemedisinen" har foregått over mange tiår. Den alternative behandlingsarena må imidlertid gjennomgå lignende prosesser på mye kortere tid. Det har vært bred enighet blant både fagfolk, byråkrater og politikere at et vesentlig tyngdepunkt i denne utviklingen må være å satse på solid kunnskapsutvikling gjennom forskning og samarbeid med internasjonale partnere.

NAFKAMs eksistensberettigelse må ses i et slikt overordnet perspektiv. NAFKAM er blitt en vesentlig aktør og samarbeidspartner på nesten alle arenaer hvor utfordringene med alternativ behandling dukker opp. Det er viktig at NAFKAM opprettholder sin klare tilkjennegivelse at vi verken skal fremme eller motarbeide alternativ behandling. For å være en troverdig aktør må alle NAFKAMs samarbeidspartnere, det være seg det kinesiske helsedepartementet eller den lokale pasientforening, være trygg på at NAFKAM ikke har annen agenda enn det som er nedfelt i visjonen: "Kunnskapsbasert behandling – uansett hvor du velger å få den". Når dette er sagt er NAFKAM klar over at de besitter en vesentlig innflytelse på hvilken retning utviklingen på dette feltet vil ta i Norge i årene framover. NAFKAM viker heller ikke tilbake for å være aktiv på områder som omfatter langt mer enn klinisk forskning av typen "Virker behandling X mot sykdom Y?". Aktivitetsområdene våre omfatter derfor både forskning på alle plan, doktorgradsutdanning, skolering av sykearbeidere om alternativ behandling og alternative behandlere om forskning, rådgivning i forhold til utvikling av utdanninger innen alternativ behandling, rådgivning i forhold til regulering av alternative behandlere, forvaltning av avtalen mellom Norge og Kina innen tradisjonell kinesisk medisin, utredning av internasjonale reguleringsmessige forhold og utvikling av en offentlig informasjonsbank om alternativ behandling.

NAFKAMs forskningsaktiviteter
NAFKAMs forskningsaktiviteter dekker problemstillinger som inngår i den femtrinns forskningsstrategien som NAFKAM har utviklet. Forskning må foregå innen både kontekstuell forståelse, sikkerhet/bivirkninger, systemeffekt, komponenteffekt og virkningsmekanisme.

I 2004 ble det klart at registeret over Eksepsjonelle Sykdomsforløp (ESF) er en permanent del av virksomheten ved NAFKAM. Seniorforsker Laila Launsø tok over ledelsesansvaret, og det ble etablert et tydelig skille mellom selve registeret som er permanent og forskningsprosjekter som benytter data fra registeret. Årsrapporten fra registeret er lagt ut på NAFKAMs hjemmeside. Det kvalitative doktorgradsprosjektet "Eksepsjonelle sykdomsforløp. Pasienten mellom ulike medisinske systemer" som benytter data fra registeret ble igangsatt høsten 2004. På bakgrunn av data innsamlet tidligere i Danmark er det gjort analyser av pasientkarakteristika og pasienterfaringer ved behandling for overfølsomhetssykdommer. Pasientene har vært enten hos homøopat eller lege. En viktig del av dette prosjektet har vært å samtidig samle inn erfaringer også fra behandlerne. NAFKAM er i gang med et lignende prosjekt i Norge som vil bli gjennomført i Stavanger fra 2004 - 2007. Resultatene fra dette prosjektet vil kunne sammenlignes med resultater fra det danske prosjektet. Studier på norske

legers og medisinstudenters holdning til alternativ behandling har foregått i Tromsø før NAFKAM ble etablert. NAFKAM har fulgt opp dette arbeidet og analyser har vært gjort i 2004 på holdninger til akupunktur og homøopati blant leger ansatt i forskerstilling, og holdninger til akupunktur blant medisinstudenter. Høsten 2004 ble artikkelen "Use of complementary and alternative medicine in the Scandinavian countries" antatt i tidsskriftet Scandinavian Journal of Primary Health Care. Artikkelen er basert på data innsamlet i de tre skandinaviske land og analysert ved NAFKAM. Dette er et samarbeidsprosjekt med både danske og svenske forskere. Høsten 2004 markerte også oppstart av et kvalitativt dr. gradsprosjekt innen gestaltterapi.

Kliniske studier ved NAFKAM har vært under nitidig planlegging i flere år. I 2004 fikk man endelig klarsignal for en pilotstudie hvor kreftpasienter skal få alternativ behandling som tillegg til sin ordinære kreftbehandling. Prosjektet vil gjennomføres i samarbeid med kreftavdelingen på Universitetssykehuset i Nord-Norge. Flere pilotstudier har også vært gjennomført når det gjelder behandling av beinskjørhet med det japanske soyaproduktet Natto. En doseringsstudie ble gjennomført i 2004 og resultatene er under bearbeiding og publisering. Norsk Osteoporoseforening har finansiert en randomisert dobbel-blind klinisk studie blant slagpasienter. Studien gjennomføres i samarbeid med geriatrisk avdeling ved Universitetssykehuset i Nord-Norge (Tromsø) og nevrologisk avdeling ved Nordlandssykehuset (Bodø). Søknad om gjennomføring av en stor randomisert dobbel-blind klinisk studie av akupunkturbehandling ved menopausale plager ble vurdert av NFR. Foreløpig tilsagn om finansiering er gitt.

Det foregår imidlertid mye forskning innen alternativ behandling også utenfor NAFKAM, og man ser det derfor som en oppgave å skape et samarbeids- og diskusjonsforum for disse forskerne som ofte føler seg rimelig ensomme i sine egne forskermiljø. Det første halvårlige forskerseminar ble arrangert i Tromsø i september 2004. Man begrenset deltagelsen til forskere med pågående prosjekter innen alternativ behandling, og som selv hadde minst en Mastergrad. Selv om enkelte ikke trodde det ville være grunnlag for en slik samling på det nivået, viste det seg at over 30 norske forskere oppfylte kriteriene og kom sammen.

NAFKAMs undervisningsaktiviteter

Etter at NAFKAM de første årene kun i meget begrenset omfang befattet seg med undervisningsspørsmål, var signalene fra HOD i 2004 at man ønsket at NAFKAM skulle følge opp føringene gitt i både NOU 28/1998 og i Ot. Prp. 27/2003 om at sykepersonell måtte øke sin kompetanse om alternativ behandling. En person med erfaring fra helsefaglig undervisning ble engasjert, og man skaffet oversikt over hvordan situasjonen var på høgskoler og universiteter. Strategien som ble lagt fra NAFKAM sin side var å etablere kontakt med de nasjonale samarbeidsfora innen den enkelte helsefagutdanning, og samtidig invitere til en åpen konferanse hvor sykepersonells kompetanse og utdanning om alternativ behandling ble satt på dagsordenen. Konferansen som ble avholdt i Oslo i november 2004 samlet over 100 deltagere fra hele landet. Det entydige budskapet fra konferansen var at man alle erkjente at sykepersonell hadde alt for lav kompetanse innen dette feltet, og at det måtte komme studieplanendringer som kunne bøte på denne mangelen. NAFKAM har møtt i det nasjonale samarbeidsmøte for sykepleieutdanninger, og det er avtalt at NAFKAM også skal møte dekanene på de medisinske fakulteter på deres møte høsten 2005. Det er innledet dialog med flere høgskoler om deres egne planer for undervisingstiltak, og det første etterutdanningskurset for leger er planlagt våren 2005.

De årlige møtene med alternative behandlere i Oslo, Bergen, Trondheim og Tromsø ble i 2004 benyttet til å undervise om forskningsmetodikk. Fremmøte på disse møtene var vesentlig lavere enn tidligere år. NAFKAM tolker dette som et signal om at NAFKAM nå er rimelig kjent i landet, og at utøvende forskning naturlig nok ikke er det sentrale i alternative behandleres hverdag.

NAFKAMs rådgivningsaktiviteter
I 2004 ble det gjennomført tre viktige utredninger i regi av Sosial- og Helsedirektoratet. To arbeidsgrupper utarbeidet kriterier for hvilke krav som måtte stilles til en adekvat utdanning av henholdsvis akupunktører og homøopater i Norge. Den tredje arbeidsgruppen utredet hvorvidt man ville tilrå autorisering av osteopater, naprapater og manuelle terapeuter i Norge. I alle tre arbeidsgrupper fant man det ønskelig å inkludere en representant fra NAFKAM. To av arbeidsgruppene rapporterte i 2004, og den tredje (autorisasjon) vil konkludere i 2005.

I tillegg til disse rådgivningsoppgavene har NAFKAM vært rådspurt av utdanningsinstitusjoner, offentlig forvaltning, helseinstitusjoner, alternative utøvere og sist men absolutt ikke minst enkeltpasienter eller deres familie. Det er ikke få timer NAFKAM-ansatte har brukt på å snakke med pasienter eller familiemedlemmer som prøver å orientere seg i de mange tilbud som tilbys kronisk og kritisk syke mennesker.

NAFKAMs internasjonale aktiviteter
Det fremste området for NAFKAMs internasjonale aktivitet er forvaltningen av den del av avtalen mellom Norge og Kina som omfatter tradisjonell kinesisk medisin. Terje Alræk overtok i juni som leder for Norge-Kinasamarbeidet innen TCM. Etter en tid med innledende samtaler og drøftelser mellom aktører i de to land som foreløpig kulminerte med den kinesiske helseministerens besøk på NAFKAM, ble det i 2004 gjennomført flere tiltak for å konkretisere intensjonen med helseavtalen. Tre norske revmatologer gjennomførte et studieopphold ved China-Japan Friendship hospital i oktober-november for å se på muligheten for å ta i bruk TCM i behandlingen av norske pasienter med revmatiske lidelser. Som resultat av dette besøket har Universitetssykehuset i Nord-Norge besluttet å opprette en akupunkturklinikk ved revmatologisk avdeling. Prosjektmidler for 2004 ble tildelt sju av i alt 20 søkere, og det er innledet samarbeid med Xi Yuan-sykehuset i Beijing om en kreftstudie.

NAFKAM er ellers deltager i og til dels førende på flere internasjonale arenaer, særlig når det gjelder forskningsmetodikk og oppsummering av forskning. Samarbeidet med en rekke europeiske land innen dokumentasjon av eventuelle effekter av alternativ behandling innen kreftbehandling har ført til at EU har finansiert et prosjekt hvor NAFKAM beskriver den juridiske og tilsynsmessige situasjonen for alternativ behandling i alle EØS-land og Sveits. Selv om den juridiske situasjonen er delvis beskrevet tidligere, er tilsynssituasjonen aldri tidligere systematisk beskrevet. Dette arbeidet ventes å være ferdigstilt sommeren 2005, og vil vekke betydelig internasjonal interesse.

NAFKAMs rolle innen informasjon om alternativ behandling
Etter å ha vært avbrutt noen måneder fikk NAFKAM senhøstes 2004 gjenoppta planleggingen av en offentlig informasjonsbank. Interimleder for denne er tilsatt, og med forbehold om finansiering beregnes oppstart av denne viktige informasjonskanalen i 2005/06.

Tanker om framtiden
NAFKAM har i de fire årene det har eksistert ”gått seg til” med hensyn til den rolle senteret skal spille i den norske kliniske hverdagen. Ytre krefter har i flere tilfelle prøvd å oppmuntre

eller true oss til å ta stilling til en rekke spørsmål innen alternativ behandling som gjelder støtte eller fordømmelse. Vi tror fremdeles det er viktig at NAFKAM ikke inntar en slik rolle. Befolkningen viser med sine valg at de oppsøker det alternative behandlingsfeltet i stor grad. NAFKAM skal verken påskynde eller bremse denne utviklingen. Vår oppgave er imidlertid å tilveiebringe kunnskap som kan hjelpe den enkelte til å gjøre sine valg på et så godt grunnlag som mulig.

Idet NAFKAM går inn i sitt siste år som prosjekt, er det klare forsikringer fra HOD at vi skal fortsette som et permanent senter. Utfordringene i tiden framover vil være å finne vår organisatoriske plass og skape den gode balansen mellom forskning, undervising, rådgivning og internasjonalt samarbeid. Alternativ behandling er kommet for å bli i de vestlige samfunn. Forskningssamfunnet må forstå utviklingen, og være villig til å samvirke positivt slik at pasientene, vår ultimate oppdragsgiver, kan velge behandlingstilnærminger som er både trygge og virksomme, uansett hvor de går for å få dem.

Vinjar Fønnebø
Mai 2005

Organisasjon og historie

Hva er NAFKAM?
NAFKAM er et nasjonalt forskningssenter med ansvar for å bidra til forskningsaktivitet på fagområdet alternativ og komplementær medisin i hele landet. I tillegg jobber senteret innen feltene undervisning, rådgivning, internasjonalt og nasjonalt samarbeid/nettverksbygging og informasjon.

NAFKAMs visjon er å utvikle kunnskapsbasert behandling - uansett hvor du velger å få den. Senteret skal utvikle kunnskap om hva alternativ behandling kan bidra med for å lindre eller forkorte sykdommer, bedre livskvalitet, øke evne til mestring av sykdomssituasjoner og bedre uønskede sider ved sykdomsopplevelser.

Hva er historien bak NAFKAM og økt politisk satsing på alternativ medisin?
Den politiske satsingen på alternativ og komplementær medisin har utspring i ulike offentlige dokumenter. Ved behandlingen av St. meld. nr. 41 (1987-88) Helsepolitikken mot år 2000 – Nasjonal helseplan, ble behovet for en gjennomgang av dette feltets plass innenfor det samlede helsevesenet understreket.

Ved behandlingen av St.meld. nr. 37 (1992-1993) Utfordringer i helsefremmende og forebyggende arbeidet, ble det fremsatt et ønske om at alternativ medisin fikk en plass i det tverrfaglige samarbeidet for å nå de etablerte mål for helsefremmende og forebyggende arbeid. I 1993 ble Norges Forskningsråd tildelt midler for å etablere et forskningsprogram for alternativ medisin. I 1997 oppnevnte Sosial- og helsedepartementet et utvalg for å utrede ulike sider ved alternativ medisin. Dette utvalget ble ledet av prof. dr.med. Jarle Aarbakke, og gikk derfor under navnet Aarbakkeutvalget. Utvalget ble opprettet etter behandlingen av St.meld. nr. 50 (1993-94) Samarbeid og styring – Mål og virkemidler for en bedre helsetjeneste, der det ble vedtatt at det var behov for bedre kunnskap innen feltet alternativ medisin.

Aarbakkeutvalget avga sin innstilling i 1998 (NOU 1998:21). Utvalget konkluderte med at det er behov både for mer forskning og for kvalitetssikring av forskningen. Det foreslo at det opprettes en informasjonsbank om alternativ behandling i offentlig regi. Det foreslo også at ”det bør tilrettelegges for et vitenskapelig forskningsmiljø for alternativ medisin, for eksempel i form av et senter for alternativmedisinsk forskning ved ett av universitetene. ”Informasjonsbanken” kan eventuelt legges til dette senteret”. Utvalget foreslo videre at kunnskap og informasjon om alternative behandlinger bør tilbys i utdanninger som leder frem til autorisasjon som helsepersonell. Det fremsatte også et forslag om at kvakksalverloven oppheves og at en i forslaget til ny helsepersonellov tar inn visse strafferettslige bestemmelser som begrenser adgangen til å utøve behandlingsvirksomhet.

I St.meld. nr. 26 (1999-2000) Om verdiar for den norske helsetenesta, uttales det at man vil legge til rette for en ytterligere styrking av forskningen innenfor alternativ behandling og at en vil vurdere tiltak som kan sikre at helsepersonell får økt kunnskap om dette området. Ved behandlingen av denne stortingsmeldingen ba Stortinget om at regjeringen legger frem en egen stortingsmelding om alternativ medisin med utgangspunkt i Aarbakkeutvalgets innstilling. Regjeringen ble også bedt om å vurdere autorisasjon av nye helsepersonell-grupper.

Etter avgivelsen av NOU 1998:21 tok Norges Forskningsråd (NFR) initiativ til å etablere et forskningssenter som beskrevet i Aarbakkeutvalgets utredning. NAFKAM ble i 2000 etablert ved Universitetet i Tromsø.

Med Ot.prp. nr. 27 (2002-2003) Om lov om alternativ behandling av sykdom mv. fremlegger Regjeringen forslag til ny lov om alternativ behandling av sykdom mv, samt sin samlede tilnærming til feltet alternativ behandling. Deler av proposisjonen bærer preg av å være meldingsdel, og en har derfor valgt å ikke legge frem en egen stortingsmelding om feltet. For å kunne etablere et modernisert rammeverk for alternativ behandling i Norge, anser en det som viktig å gjennomføre tiltak av utenomrettslig art i tillegg til rettslig regulering.
Loven tredde i kraft 1. januar 2004 og erstatter kvakksalverloven fra 1936. Loven åpner for i stor grad å tilby alternativ behandling som supplement til skolemedisinsk behandling ved alvorlige sykdommer. Samtidig avgrenser den retten til å drive behandlingsvirksomhet på visse områder. Bare helsepersonell skal kunne utføre prosedyrer og inngrep som krever særskilt kompetanse. I tillegg blir det foreslått at det opprettes en registerordning for alternative utøvere. Dette er ikke en offentlig godkjenning, men det stilles faglige og yrkesetiske krav for å kunne bli registrert. En vil også sette i gang faglige tiltak som en håper kan danne grunnlag for en tilnærming mellom alternativ behandling og den etablerte helsetjenesten.

I proposisjonen sies det at NAFKAM skal prioritere forskningsaktivitetet og kunnskapsoppbygging. Videre heter det at ”utvidelsen av forskningsaktiviteten bør romme forskning knyttet til effekt av alternativ behandling både på de selvopplevde sider ved sykdom og helseplager, lindring av symptomer, evnen til egen mestring og pasientens møte med helsetjenesten og alternative behandlere. I denne sammenheng er et nordisk samarbeid interessant.” Departementet foreslår at det opprettes en egen informasjonsbank, i samsvar med Aarbakkeutvalgets utredning. Man påpeker også at NAFKAM må sørge for kunnskapsspredning av sin forskning, blant annet i samarbeid med en slik informasjonsbank.

Hvordan er senteret organisert?
NAFKAM er organisert som et senter direkte under Det medisinske fakultet ved Universitetet i Tromsø. I Ot.prp. nr. 27 (2002-2003) Om lov om alternativ behandling av sykdom mv. diskuteres blant annet den organisatoriske forankring NAFKAM. Det fastslås at organiseringen av senteret skal vurderes i samarbeid med NFR og Universitetet i Tromsø.

NAFKAMs strategidokument for perioden 2005-2020 ble godkjent av Helse- og omsorgsdepartementet i februar 2005. Her fastslås det at NAFKAM skal være nært tilknyttet det medisinske universitetsmiljø og andre aktuelle universitetsmiljøer i Tromsø. Senteret skal samarbeide med relevante fagmiljøer ved andre universiteter og høgskoler i Norge om å utvikle nettverks-/satelittmodeller. I tillegg skal vi være orientert om, og eventuelt koordinere forskningsvirksomhet innen alternativbehandling i landet ellers. NAFKAM skal også kunne påta seg koordinering av internasjonalt forskningssamarbeid. Den videre organisering av senteret skal avklares i løpet av 2005.

Strategidokumentet er det styrende dokument for NAFKAM.

Administrasjon og stab
Senteret ledes av professor Vinjar Fønnebø, og administrativ leder Lisbeth Nyborg. Staben har i 2004 økt med fire personer, en forsker, en førstekonsulent, en prosjektmedarbeider og en undervisningsrådgiver. I tillegg hadde NAFKAM Adrian White fra University of Plymouth som gjesteforsker i 1.mnd. Samlet bestod NAFKAMs stab ved utgangen av 2004 av 13 personer. 8 vitenskapelige og 5 administrative stillinger. Forutenom leder og administrativ leder, 3 forskere, 3 stipendiater, prosjektmedarbeider, førstekonsulent, informasjonskonsulent, undervisningsrådgiver og koordinator for Norge- Kinasamarbeidet og Eksepsjonelle sykdomsforløp. Dette utgjorde totalt 8,58 årsverk. 3,14 finansiert av Helse og omsorgsdepartementet, 4,74 av NFR og 0,7 av Sosial og Helsedirektoratet som forvaltere av samarbeidet innen TCM mellom Norge og Kina.

NAFKAMs styre
NAFKAMs styret hadde i 2004 følgende sammensetning:

Vinjar Fønnebø, Dr.med professor i forebyggende medisin ISM, leder NAFKAM
Sameline Grimsgaard, Dr.med, Forsker NAFKAM, Førsteaman samfunnsfarmasi
Rolf Seljelid, Dr.med, professor Institutt for medisinsk biologi, Avd. for Eksp. pat
Terje Risberg, Dr.med, overlege Kreftavdelingen UNN
Aslak Steinsbekk, leder NFAM , Norsk Forskningsfond for Alternativ medisin, leder for sammenslutningen av alternative behandlere, SABORG, leder for Norske Homeopaters Landsforbund, Cand. Polit, homeopat, stipendiat samfunnsmedisin NTNU
Nils Erik Volden, leder NNH Norske Naturteraputers Hovedforbund, akupunktør, Cand. Polit, Phd
Kristin Svanquist, studentrepresentant, Farmasi
Magnus Valland, studentrepresentant, Medisin

1. mai overtok Laila Launsø, førsteamanuensis, NAFKAM over etter Sameline Grimsgaard.

Forskning

NAFKAM skal vektlegge flerfaglig forskning. Det skal benyttes og utvikles ulike forskningsdesign, inkludert kvantitative og kvalitative forskningsmetoder. Senteret har utviklet en modell for utforskning av feltet alternativ behandling som vil legges til grunn for vår forskningsstrategi. NAFKAM skal på landsbasis bidra til å initiere forskning og til å rekruttere til forskning innen alternativ behandling. Homøopati, akupunktur, soneterapi, healing og alternativ behandling ved alvorlige, livstruende sykdom er prioriterte forskningstema. I tillegg skal det innen rimelige grenser tas hensyn til personlige interesser hos den enkelte forsker/stipendiat.

Ved senteret gjennomføres det ulike forskningsprosjekter:

Pågående forskningsprosjekter

Eksepsjonelle sykdomsforløp
Arbeidet med oppfølging av pasienthistorier fortsatte i 2004. Ultimo 2004 var det kommet inn ca. 200 cases. Danske case begynte å komme inn til registeret. I løpet av høsten ble det påbegynt en revidering av registreringsprosedyrer (også de medisinske vurderingene av best og worst cases) og skjemaer tilknyttet registeret. Det ble også foretatt et tydelig skille mellom selve registeret og det kvalitative doktorgradsprosjektet ”Eksepsjonelle sykdomsforløp. Pasienten mellom ulike medisinske systemer” som ble igangsatt høsten 2004.

Samarbeidet med pasientforeningene i Skandinavia fortsatte med to halvårlige møter. NAFKAM var medarrangør av et dagsseminar om MS og alternativ behandling og er også med i planleggingen av den første internasjonale MS-konferansen om KAM. Planlegging ble påbegynt av worst case seminar med legespesialister fra Norge og en internasjonal workshop om best/worst cases, som skal avholdes våren og forsommeren 2005.

Informasjon om registeret og oppfordring om å sende inn historier er gått ut i flere medlemsblad og i pressen, og registeret ble presentert ved en stand på alternativmessen i Oslo. Registeret ble presentert ved stand og poster ved konferanse i Exeter.

En rapport over prosjekt Eksepsjonelle sykdomsforløp ble utarbeidet i samarbeid med pasientforeninger som deltar i prosjektet. Rapporten ble lagt ut på NAFKAMs hjemmeside.

Høsten 2004 overtok Laila Launsø som prosjektleder etter Sameline Grimsgaard, og Brit J. Drageset overtok som prosjektkoordinator etter Anita Salamonsen, som gikk over i stipendiatstilling.

Beinskjørhet/brudd og Natto
En doseringsstudie er utført. Resultatene skal nå bearbeides og publiseres, og en større klinisk studie er under oppstart, hovedsakelig finansiert av Norsk Osteoporoseforening. Studien gjennomføres i samarbeid med geriatrisk avdeling ved Universitetssykehuset i Nord-Norge (Tromsø) og Nordlandssykehuset (Bodø).

Brobygging mellom etablerte behandlere og alternative behandlere
Følgende manuskripter ble sendt inn til tidsskrifter:

- "Diskursanalyse som metode til læring – et perspektiv på organisationsændring i et stærkt institutionaliseret felt med et eksempel fra forsøg på brobygning mellem etableret og alternativ sygdomsbehandling"
- "Evaluation based on theory of learning as a tool in bridge building between different groups of professionals".

Konseptualisering av behandlingsmodeller
Manuskript om allmennpraktiserende legers og klassiske homøopaters behandlingsmodeller ift. astma og allergi ble sendt inn til tidsskrift med tittelen: "Research on Practitioners' Different Treatment Models Related to Asthma and Allergy".

Evaluering av legebehandling og klassisk homøopatisk behandling av astma og allergipasienter
Manuskripter med følgende titler ble innlevert til tidsskrifter:

- "General practitioners and classical homeopaths treatment models for asthma and allergy" ble antatt i 2004 og publisert i første kvartal 2004 i "Homeopathy".
- "Mennesker med overfølsomhedssygdomme – erfarede virkninger af lægebehandling og klassisk homøopatisk behandling"
- "Patients' choice of asthma and allergy treatment by physicians or classic homeopaths – a qualitative study".

Dessuten ble to manuskripter som omhandler dels forståelse av helbredelse og dels forutsetninger for erfarte virkninger av behandlinger utarbeidet og innsendt til tidsskrifter. Datamaterialet er innsamlet i Danmark.

Vi er i gang med å planlegge et nytt prosjekt som vil bli gjennomført i Stavanger fra 2004 - 2007. Resultatene fra dette prosjektet vil kunne sammenlignes med resultater fra det danske prosjektet.

Holdningsstudier
Artikkelen *"Attitudes to acupuncture and homeopathy among doctors in a research position – a survey"* ble innsendt til tidsskriftet Complementary therapies in Medicine. Denne ble antatt i første kvartal i 2005.

En holdningsundersøkelse til akupunktur blant medisinstudentene skal bearbeides for publikasjon.

Bioresonans
En pilotstudie er igangsatt og resultatene skal vurderes i løpet av høsten.

Magnetterapi ved beinbrudd
En "review-artikkel" om magnetterapi ved beinbrudd er under bearbeiding for publikasjon.

Bruk av alternativ behandling i Skandinavia
Den skandinaviske artikkelen "Use of complementary and alternative medicine in the Scandinavian countries" er antatt i tidsskriftet Scandinavian journal of primary health care.

Norge-Kinasamarbeidet
Som resultat av et brev sendt ut i januar 2004 til revmatologene ved norske sykehus, hadde tre revmatologer et studieopphold ved China-Japan Friendship hospital i oktober-november for å se på muligheten for å ta i bruk TCM i Norge. NAFKAM og UNN har startet et samarbeid om opprettelsen av en akupunkturklinikk ved Revmatologisk avdeling, UNN.

I januar ble det også holdt et seminar som oppfølging etter delegasjonsbesøket til Kina i oktober 2003. Seminaret hadde rundt 40 deltakere fra ulike medisinske og alternativmedisinske miljøer samt helseforvaltningen.

Prosjektmidler for 2004 (180 000 kr) ble tildelt sju av i alt 20 søkere. En planlagt depresjonsstudie er utsatt på ubestemt tid, og den planlagte menopausestudien har (i april 2005) fått tildelt midler fra Norges Forskningsråd. Menopausestudien gjennomføres i samarbeid med UNN. NAFKAM samarbeider med Xi Yuan-sykehuset i Beijing om en kreftstudie.

En artikkel om kinesiske urter er skrevet på bestilling av Shdir, og fire reviews (to om bruk av akupunktur og to om kinesiske urter) er publisert.

To halvårlige styringsmøter mellom Shdir og NAFKAM ble avholdt, og en del kontaktskapende/nettverksbyggende møter fant sted i løpet av året.

En delegasjon fra China-Japan Friendship hospital besøkte NAFKAM i april, og den kinesiske helseministeren med følge besøkte NAFKAM i to dager (sosiale aktiviteter samt et faglig program på universitetet og sykehuset) under Norgesbesøket i oktober.

Ved China-Japan Friendship Hospital sitt 20-årsjubileum i oktober, representerte Solveig Wiesener og Terje Alræk henholdsvis Universitetet i Tromsø og NAFKAM. Gaver ble overrakt av Alræk på vegne av NAFKAM og Sosial- og helsedirektoratet. Under samme reise hadde Wiesener og Alræk møter med State Administration of TCM. Alræk redegjorde for forskning på TCM i Norge, og mulige samarbeidsprosjekter innen TCM og HIV/Aids-forskning ble brakt til torgs. Det ble også knyttet kontakter med Innovation Norway v/

Werner Christie. De er samlokalisert med den Norske ambassaden i Beijing. Christie fikk en innføring i NAFKAMs arbeid med spesiell vekt på Norge-Kinasamarbeidet.

The International Society of Acupuncture Research arrangerte i oktober et scientific meeting i San Francisco hvor Terje Alræk deltok som representant for Norge-Kinasamarbeidet innen TCM.

Terje Alræk overtok i juni som leder for Norge-Kinasamarbeidet innen TCM etter Sameline Grimsgaard.

Nye forskningsprosjekter

Pilotprosjektet alternativ behandling komplementært til skolemedisinsk behandling av kreft ble igangsatt i august.

Kvalitativt dr. gradsprosjekt tilknyttet prosjektet Eksepsjonelle sykdomsforløp ble igangsatt i september.

Kvalitativt dr. gradsprosjekt om gestaltterapi ble igangsatt høsten 2004

I tillegg er det i 2005 blitt tildelt midler fra Norges forskningsråd til prosjektet Akupunkturbehandling av overgangsplager, som er et samarbeid mellom NAFKAM og UNN.

Nasjonalt og internasjonalt samarbeid

Deltakelse på forskningskonferanser
Ansatte fra NAFKAM deltok på tre internasjonale konferanser:

- 11th Annual Symposium on Complementary Health Care, Exeter, England 17.-19. november. Her ble det gjennomført en posterpresentasjon av Eksepsjonelle sykdomsforløp og Norske legers holdninger til akupunktur og homeopati av henholdsvis Anita Salamonsen og Laila Salomonsen. I tillegg stilte NAFKAM med stand på konferansen.
- First annual in-cam symposium: Increasing research capacity and networking in Canada, Toronto, Canada 4.-5. desember.
- Society for Integrative Oncology. 1st International Conference, New York, USA 17.-19. November. Agnete Kristoffersen deltok med posterpresentasjon.

Forskermøter
Det ble gjennomført forskermøte i Tromsø i september med positiv evaluering fra deltakerne i etterkant.

Dr. gradskurs i kvalitativ metode ble gjennomført: "Metode på tvers". Dette var et tverrfaglig samarbeid mellom Institutt for Sosiologi, Institutt for Planlegging, Institutt for statsvitenskap, Telemedisin, Høgskolen i Tromsø og NAFKAM
I tillegg er det blitt avholdt regelmessige interne fagmøter.

Samarbeid med forskningsmiljøer nasjonalt og internasjonalt

- Det er oppnådd avtale med Universitetet i Bergen om pilotprosjekt om satellitt utenfor Tromsø.

- NAFKAM engasjerte en seniorforsker i full stilling ut 2004, med 50 % av arbeidstiden brukt utenfor Tromsø. I den forbindelse ble det etablert en prøveordning med fast avtale om kontorplass delvis utenfor Tromsø (etablert fra 9. juni med Institutt for Samfunnsmedisinske fag ved Universitetet i Bergen).
- Det etablerte samarbeidet med WHO ble videreført (forskerkurs).
- Videre samarbeid med EU (kreft og alternativ medisin, strategier i forhold til det 7. rammeprogram).
- Samarbeid med forskningssentrene i Tucson, Arizona, Southampton, England, Plymouth, England og Stockholm, Sverige.
- NAFKAM videreførte sin rolle som aktiv deltaker i International Society for Integrative Medicine Research.
- Fortsatt ledelse av Norge-Kinasamarbeidet innen TCM på vegne av Sosial- og Helsedirektoratet.
- I 2004 fikk NAFKAM midler av EU til prosjekt for å gjennomgå lovgivning og tilsynsordninger innenfor feltet alternativ behandling i EU-landene. Fylkeslege i Troms Gerd Ersdal ble engasjert i januar 2005 i 6 mnd. for å gjennomføre prosjektet.

Undervisning

Undervisning
NAFKAM skal bidra til at undervisning om alternativ behandling blir en del av grunnutdanningen ved relevante fakulteter på universitetsnivå og ved helsefaglige utdanninger på høgskolene. Senteret kan selv forestå eller tilrettelegge for videre- og etterutdanningsopplegg for autorisert helsepersonell.

Arbeidet med å utvikle et undervisningsopplegg for sykepleierstudenter og medisinerstudenter ble påbegynt. Det er blitt utarbeidet et strategidokument om hvordan man kan implementere undervisning om alternativ behandling i den etablerte undervisning av helsepersonell. Dette dokumentet ble oversendt HOD i november.

Det ble også igangsatt et arbeid med å lage en oversikt over hva som tilbys av undervisning/fagplaner om alternativ behandling i offentlige og private helsefagutdanninger i Norge og utlandet.

I tillegg ble følgende gjennomført på dette området høsten 2004:

Møter:

- Møte med Karolinske institutt, Stockholm, 16. september 2004.
- Møte med studieledere (SUFAL) innen sykepleierutdanningen i Norge, 8 oktober 2004.
- Møte med bl.a. koordinator for KAM undervisningen ved Det medisinske fakultet i Oslo, 14. oktober 2004.
- Møte med prodekan undervisning, UiTø, 18. oktober 2004.

Konferanser/seminarer:

- Gjennomføring av svært vellykket nasjonal undervisningskonferanse for helsepersonellutdanninger i Oslo 26. november.
- KAM-møter/seminarer ble arrangert i Trondheim 24. november, Bergen 25. november, Oslo 13. desember og Tromsø 16. desember. Temaet for møtene var forskningsmetodikk.
- Forskningsseminar for KAM – forskere/stipendiater, Tromsø ble gjennomført 21.- 22. september 2004.
- Deltakelse på Forskningsdagene i Tromsø, 17.-18. september 2004.
- Deltakelse og stand på Alternativ messe i Oslo, 12.- 14. november 2004.
- Deltakelse på "First annual in-Cam Symposium, Increasing research capacity and networking in Canada", 4-5 desember 2004.

Samarbeid med det alternative behandlermiljø
Det ble avholdt regionale møter med det alternative behandlermiljø i Oslo, Bergen, Trondheim og Tromsø (se ovenfor under Undervisning).

Kontaktmøte med SABORG skulle etter planen avholdes høsten 2004, men ble i stedet gjennomført i januar 2005.

Rådgivning

NAFKAM har rådgivningsfunksjoner mot statlige helsemyndigheter innen feltet alternativ behandling. Senteret driver også rådgivning og veiledning overfor kandidater som ønsker å forske på området. Vi skal også bistå med råd for utdanninger på universitets- og høgskolenivå med hensyn til eventuell etablering av studietilbud. Vi kan også være rådgiver for statlige myndigheter og virksomheter som vurderer samarbeidsprosjekter mellom helsetjenesten og alternative behandlere og som gjøres til gjenstand for evaluering.

NAFKAM deltok i aktuelt utviklingsarbeid i regi av Helsedepartementet og Sosial- og helsedirektoratet, blant annet gjennom deltakelse i arbeidsgrupper i regi av Sosial- og helsedirektoratet og diverse møter.

Arbeidet med å bistå Helsedepartementet med etableringen av Informasjonsbank innen alternativ behandling ble videreført.

Informasjonvirksomhet

Det er viktig for senteret at vi synliggjør vår virksomhet utad. Som en del av NAFKAMs nettverksbygging og informasjonsvirksomhet arrangerer senteret en rekke aktiviteter som konferanser, seminarer og møter. Vi skal blant annet avholde årlige regionale møter med alternative behandlere, kontaktmøter med arbeidsutvalget i SABORG og forskerseminarer. Senteret driver også informasjonsvirksomhet gjennom hjemmesidene (www.nafkam.no) og presse/mediakontakt. Vi arbeider også for at relevante tidsskrift skal bli tilgjengelige på BIBSYS og elektronisk, evt. fysisk, på universitetsbibliotekene.

Informasjon om publisert forskning nasjonalt/internasjonalt og pågående prosjekter ved NAFKAM er lagt ut på senterets hjemmesider. Det ble foretatt en fullstendig presentasjon (oppdatering) av samtlige pågående og planlagte prosjekter ved NAFKAM.

NAFKAM bidro med informasjonsstand på konferanse i Exeter i november, komplementærkonferansen til Kreftforeningen i juni, Forskningsdagene ved UiTø og Alternativmessen i Oslo.

Senteret deltok i den offentlige debatt på temaer som gjelder forskning innen komplementær og alternativ medisin.

Arbeidet med å oversette våre hjemmesider til engelsk ble påbegynt.

Samarbeid med Informasjonsbanken og Brønnøysundregisteret ble etablert.

Det ble etablert medieovervåkning av NAFKAM (kjøpt tjeneste).

Informasjonsbanken
Regjeringen har bestemt at det skal opprettes en egen informasjonsbank om alternativ og komplementær medisin. Målet med denne er å kvalitetssikre informasjon om komplementær og alternativ medisin til publikum generelt, ansatte i helsesektoren, offentlig forvaltning samt andre interesserte. Planleggingen av informasjonsbanken startet høsten 2003. Den videre planleggingen og implementeringen av informasjonsbanken er nå i full gang etter midler fra HOD. Oppstart av informasjonsbanken er planlagt i løpet av 2005. Daglig leder av Infobanken ble ansatt ved NAFKAM 6. desember 2004.

Publikasjoner av NAFKAM-ansatte i 2004

NAFKAM-publikasjoner om alternativ behandling

Launsø L. [Our way of perceiving treatment and outcomes might be too narrow.] (published in Danish) In: *While we are waiting* (published in Danish), Januar 2004;1: 18-19.

Launsø L, Drageset BJ, Salamonsen A, Grimsgaard S, Fønnebø V et al. [Exceptional disease courses in the Scandinavian countries. Registration and Research. Report 2004.] (published in Norwegian), NAFKAMs website: www.kam.uit.no

Liu, JP, Manheimer, E., Shi, Y., Gluud, C. [Chinese herbal medicines for severe acute respiratory syndrome (SARS): a systematic review and meta-analysis] (in Italian). Piante Medicinali 2004;3 (3-4): 167-175.

Liu JP, Zhang M, Wang WY, Grimsgaard S. Chinese herbal medicines for type 2 diabetes mellitus (Cochrane Review). *The Cochrane Library* 2004; Issue 3. Chichester, UK: John Wiley & Sons, Ltd.

Rønnov L, Kimby CK, Launsø L, Langgaard H. [Cancer patients' experience with unconventional treatment] (published in Danish), *Ugeskrift for Læger* June, 2004; 25: 2454-7.

Steinsbekk A, Bentzen N, Fønnebø V, Lewith G. The use of simplified constitutional indications for self-prescription of homeopathic medicine. *Complement Ther Med* 2004;12:112-7.

Steinsbekk A, Fønnebø V. [Users of homeopathy in Norway.] (published in Norwegian) *Tidsskr Nor Lægeforen* 2004; 124:1950-1.

NAFKAM-publikasjoner om andre tema

Bjørnerem Å, Straume B, Midtby M, Fønnebø V, Sundsfjord J, Svartberg J, Acharya G, Øian P, Berntsen GKR. Endogenous Total and Free Estradiol, Follicle Stimulating Hormone and Dehydroepiandrosterone Sulfate in relation to age, sex, lifestyle factors and chronic diseases in a general population: The Tromsø Study. J Clin Endocrinol Metab 2004; 89:6039-47.

Meyer HE, Berntsen GKR, Søgaard AJ, Langhammer A, Schei B, Fønnebø V, Forsmo S, Tell GS. Higher Bone Mineral Density in Rural compared with Urban Dwellers. The NOREPOS study. Am J Epidemiol 2004;160:1039-46.

Annet

Boken ”Alternativ behandling” av Jerk W. Langer ble bearbeidet og publisert for norske forhold.

Mediaomtale av NAFKAM i 2004

NAFKAM ble i 2004 omtalt i ulike medier. Nedenfor har vi listet opp et knippe av denne omtalen:

- I januar ble en undersøkelse om utbredelsen av bruk av alternativ behandling ved norske sykehus utført av NAFKAM omtalt i Aftenposten og Vårt Land.
- I forbindelse med utvikling av undervisningsopplegg innen alternativ medisin for helsepersonell, ble NAFKAM omtalt i VG, Bladet Tromsø, Aftenposten, forskning.no og Helserevyen i desember.
- I forbindelse med oppretting av Informasjonsbank, fikk denne omtale i VG, Bladet Tromsø, forskning.no og Helserevyen i desember. I tillegg ble det også skrevet en artikkel om "opprettingen av en kunnskapsbank for alternativ medisin" i Bladet Tromsø i september.
- Forskningsprosjektet Eksepsjonelle sykdomforløp fikk omtale i Aftenposten, Vesterålen, Haugesunds Avis, Gjengangeren, Bergens Tidende, Adresseavisen, Nationen og forskning.no i desember og på NRK.no og Hegnar Online i september. Det ble også skrevet en artikkel om prosjektet i Sammen mot kreft, Medlemsblad for Kreftforeningen 2/04. Prosjektet ble i tillegg presentert i den danske avisen Politiken. I etterkant av denne artikkelen ble NAFKAM ansatte intervjuet i to norske radiokanaler.
- Åpning av NAFKAMs nylokaler i desember ble omtalt i Aftenposten, Bladet Tromsø og forskning.no og NAFKAM ansatte ble også intervjuet av NRK Radio i denne forbindelse. Det var også TV innslag av åpningen på NRK Nordnytt.
- Den planlagte Natto-studien fikk omtale i Nordlys i september i forbindelse med Forskningsdagene i Tromsø. Senterleder Vinjar Fønnebø og Laila Salomonsen ble intervjuet av avisen. Denne studien ble også omtalt i Aftenposten i oktober.
- NAFKAM fikk også omtale i Bladet Tromsø i forbindelse med Forskningsdagene i september.
- I forbindelse med den kinesiske helseministerens besøk i Tromsø i oktober, fikk NAFKAM omtale i Nordlys. Her ble den delen av samarbeidsprosjektet mellom Norge og Kina innen helse som NAFKAM har ansvaret for presentert.
- Forskningskonferansen som NAFKAM arrangerte i september ble omtalt i Nordlys.
- Forsker Terje Alræks doktorgrad på emnet blærekatarr og bruk av akupunktur som forebyggende behandling fikk omtale i Norsk Ukeblad i november.
- Senterleder Fønnebøs foredrag "Alternativ medisin, konkurrenten som ikke vil forsvinne" (holdt for leger, sykepleiere og medisinstudenter i 2000) ble sitert i Adresseavisen i november i forbindelse med svar på et innlegg om alternativ medisin og skolemedisin.
- Fønnebø ble også sitert i Dagens Næringsliv i november i forbindelse med bruk av magnetfeltterapi som behandlingsform.
- En undersøkelse om behandling av barn ved bruk av homøopati der blant annet Fønnebø var involvert, ble omtalt i Dagbladet i oktober. Denne undersøkelsen ble også omtalt i Foreldre & Barn i september.
- I september sto det en artikkel i Bladet Tromsø om NAFKAM og offentlig satsing på forskning innen alternativ medisin.